

Gregor Kocijan

Pedagoška akademija v Ljubljani

JURČIČEVO DELO IN LITERARNOKRITIČNI ODMEVI

Za popolnejšo podobo recepcije Jurčičevega literarnega dela je nujen tudi vpogled v sodbe in mnenja, ki jih je o pisatelju izrekla sočasna literarna kritika. V trikotniku avtor-delo-bralci je kritikovo vrednotenje pomemben člen in merilec sprejemanja literarnega dela. Obenem pa lahko tudi sprožitelj odzivov, ki jih izrečena mnenja izzovejo tako pri avtorju kot pri (preostalih) bralcih. Bralci namreč v kritiku, to je v tako imenovanem »idealnem bralcu«,¹ nemalokrat vidijo bolj ali manj zanesljivega (odvisno od nepristranosti in prepričljivosti njegovega pisanja) usmerjevalca za svoje poseganje (branje) po literarnih stvaritvah. Pomena literarnokritičnega obravnavanja se naša literarna veda dobro zaveda, zato pri zbiranju literarnozgodovinskega gradiva teži, da bi bilo, če že ne ovrednoteno, vsaj zbrano vse tisto, kar je sodobna kritika zapisala o posameznem slovstvenem delu (npr. praksa pri urejanju Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev). Gre za pričevanja o »neposredni sočasni reakciji na prebrano književno delo«² in tako za dragoceno dokazilo o sprejemanju v času, ko je bilo objavljeno.

V našem primeru moramo takoj na začetku ugotoviti, da o Jurčičevih slovstvenih delih sodobniki niso pretirano veliko pisali, čeprav seštevek le ni tako pičel. Seveda ni nova ugotovitev, da je bilo literarnokritično pisanje tedaj na Slovenskem precej skromno. Tudi posamezniki, ki so bili sposobni za tako delo, npr. Levstik, Stritar, Celestin, Levec in morda še kdo, so se kritičnega pretresanja tekoče literarne produkcije lotevali zelo poredko. O kakšnem sistematičnem spremljanju pa še zdaleč ne moremo govoriti. Dokaz za nezadostnost takega poročanja je tudi te vrste odmevnost na Jurčičevo pripovedno in dramatsko delo. Fran Celestin je v svoji razpravi *Naše obzorje* o dotedanjem stanju na tem področju med drugim zapisal: »Izbora in zdrave kritike nam je treba. Pri nas in sploh v vsem neruskem slovanstvu je kritika še slabo razvita. Četudi se tiska leto na leto več, literaturna kritika v obče le bolj šteje in poroča, ko ocenjuje.«³ Poglejmo, kako so sodobniki »šteli, poročali in ocenjevali« Jurčičeva dela, ki so v knjižni obliki izhajala v letih 1864–1877.

V drugi polovici 19. stoletja so v večini primerov pripovedniki svoja dela objavljali v revijah in časnikih (o tem pa itak ni bilo kritičnih poročil) in razmeroma malo pripovedi je izšlo v samostojnih knjižnih izdajah. To je bilo značilno tudi za Jurčiča, čeprav moramo ugotoviti, da je bil pri njem »izkupiček« nekoliko ugodnejši. Bil je namreč eden izmed tistih, ki so se dodobra zavedali, kako pomembno je, če izide čimveč pripovednih del v knjigah, zato je nenehno iskal možnosti in pri tem ni varčeval ne s časom ne z naporom in tudi ne s težko prisluženih denarjem. Njegova vnema je rodila dva almanaha (Slovenska vila, 1865; Mladika, 1868) in dve knjižni zbirki: Listki (1872–1874) in Slovenska knjižnica (1876–1880). To je omogočilo, da so tudi njegove pripovedi dosti pogosteje doživele knjižne izdaje kot dela drugih, npr. Stritarja, Kersnika, Tavčarja. Od 46 Jurčičevih prozno-pripovednih sestavkov (kratka proza, povesti, romani), ki jih je objavil v letih 1863–1881, jih je izšlo v samostojnih izdajah deset: *Jurij Kozjak* (Mohorjeva družba), *Jurij Kobila*, *Dva prijatelja* (Slovenska vila), *Deseti brat* (zb. Cvetje iz domačih in tujih logov), *Sosedov sin* (Mladika), *Telečja pečenka*, *Ivan Erazem Tattenbach* (zb. Listki), *Doktor Zober*, *Cvet in sad*, *Med dvema stoloma* (vse v zb. Slovenska knjižnica); če pa bi sèm šteli še štiri kratke pri-

¹ Z. Škreb: Studij književnosti, Zagreb 1976 (Suvremena misao), 119.

² Prav tam.

³ Ljubljanski zvon 1883, 325.

povedi, objavljene v Slovenskih večernicah Mohorjeve družbe, bi bilo vsega skupaj štirinajst izdaj. Poleg naštetega je v Slovenski knjižnici objavil tragedijo *Tugomer*.

Javne bolj ali manj kritične zapise (korespondenca in pričevanja sodobnikov nam podoba recepcije lahko pomembno dopolnijo) zasledimo o tehle Jurčičevih delih: *Jurij Kobila in Dva prijatelja*, *Sosedov sin*, *Doktor Zober*, *Cvet in sad* in *Tugomer*.

Almanah Slovenska vila je bil pri delu publicistične javnosti precej neprijazno sprejet, največ odklonilnih sodb pa je letelo na Jurčičev prispevek. Hkrati je bil to tudi prvi odziv pišoče javnosti na Jurčičevo delo. Zagrizeni moralist Luka Jeran je v Zgodnji danici označil Vilino leposlovje za »kužljivo slovstvo« in menil, da almanah »živo popisuje tisto ljubezen, ki pelje v Ljubljano, Savo, Donavo, pa še kam drugam!«⁴ Jeran ni podrobneje pretresal Jurčičevih pripovedi, marveč je samo avtoritativno izrekel posplošeno sodbo. Podobno je ravnal Učiteljski tovariš,⁵ ki se je prav tako negativno opredelil, medtem ko je Janežič v Slovenskem glasniku⁶ nekoliko manj odločno in bolj moledujoče menil, da naj bi bila mladina »v izbiri tvarine vselej prav pazljiva in se skrbno ogibala predmetov, ki niso kaj primerni njih nežni starosti«. Vsa ta mnenja so bila zapisana mimogrede in niso bila del literarnokritičnih sestavkov, ki bi bili namenjeni (delno ali v celoti) samo Jurčiču. Nemško pisani list *Slavische Blätter*⁷ pa je Jurčičeve spise obravnaval nekoliko drugače in jim posvetil tudi več prostora. Pozitivno je označil jezik, delujoče osebe, kompozicijo idr., skratka, skušal je, sicer ne preobširno in podrobno, izluščiti iz Jurčičevega pripovedovanja najvidnejše značilnosti.

Javni odmevi, razen zadnjega, so pričali o dokaj ozkosrčnih pogledih na leposlovno snovanje na Slovenskem. Vemo pa, da so obstajala tudi drugačna mnenja, toda javnosti so, žal, ostala neznana. Mislimo na Levstikovo pismo Franu Miklošiču (v jeseni 1865), v katerem je poudarjal, da je Jurčič »uže dozdej skoraj najboljši slovenski novelist«, da ima lep in bogat jezik, smisel za risanje značajev in za »zapletanje in razreševanje« svojih pripovedi itd. Glede Slovenske vile pa je dejal, da je med objavljenim najboljšo Jurčičevo.⁸

Za literarno vedo je gotovo zelo zanimivo in pomembno Levstikovo kritično pismo Jurčiču (7. februarja 1868),⁹ v katerem je dovolj na široko razčlenil in ocenil *Desetega brata* ter neusmiljeno nanizal zlasti pomanjkljivosti. Levstik svojega mnenja ni sporočil javnosti, čeprav bi bilo še kako potrebno opozoriti na kvalitativen premik v slovenski književnosti in seveda tudi na zadrege prvega tako obsežnega slovenskega leposlovnega besedila (ki ga je napisal komaj 22-letni pisatelj). Iz Levstikovega pisma lahko sklepamo, da se je njegov avtor izmikal, da bi objavil svojo oceno. Pri tem je bilo verjetno najbolj odločilno zlasti to, da spričo tolikšnih očitkov prijatelja Jurčiča ni hotel prizadeti pred javnostjo. In pomislek, da ne ve, kje bi oceno natisnil, je bil samo dobrodošel izgovor. Za Jurčiča je bila Levstikova kritika dokaj bridka, na tedanje bralce pa ni mogla vplivati.

Novice in Slovenski glasnik sta obljubljala obširnejši oceni (ali poročili), vendar je vse ostalo pri obljubah.¹⁰ V svojih napovedih bodisi knjige ali poročil sta Jurčičevemu pripovedništvu priznavala visoko ceno in s tem morda tudi pripomogla k ugodnemu sprejemanju *Desetega brata*. Janežič je v opravičilo zapisal, da bi bolje kot on ocenilo »to lepo prikazen na polji lepoznanstem . . . kako spretniše pero«, Novice pa so ob prvem snopiču

⁴ Zgodnja danica 1865, 104. Zanimivo je, da izraz »kužljiv« lahko srečamo tudi pozneje. Tako je Ljubljanski zvon 1886 (str. 127) v sestavku *Pro domo* navedel, kaj je ZD zapisala o prispevkih v tem listu: »... dodaja g. urednik Z. Danice' opazko, v kateri po svoji 'krepki navadi' implicite očita našemu listu, da 'jubo mladino' slovensko pita 's kužljivimi prismodarijami'.«

⁵ Učiteljski tovariš 1865, 144.

⁶ (Slovstveni oglasnik) Slovenska Vila, Slovenski glasnik 1865, 190.

⁷ Literaturberichte aus Krain, Slavische Blätter 1865, 271–272.

⁸ Levstikovo Zbrano delo XI. (Pisma), 1980, 66–67.

⁹ N. d., 108–115.

¹⁰ Jurčičevo Zbrano delo III., 1949, 374–375.

zatrjevale, da bodo pisale, ko bo roman v celoti natisnjen, sicer pa, da je »Jurčičevo pero samo . . . porok, da bode delo dobro«. Zadnje so objavile samo Levčevo pohvalo Jurčiča: »Naš Walter Scott, kakor bi jaz g. Jurčiča imenoval, pokazal je v svojih mnogih, skoro vseh po Janežiču na svitlo danih, večih in manjših povestih, da tako, kakor on, ne pozna nobeden slovenskih novelistov, kar se jih je do zdaj oglasilo, djanja in nehanja, mišljenja in značaja slovenskega naroda . . .«¹¹ Toda kljub vsemu temu ostaja resnica: o prvem slovenskem romanu ni bila objavljena nobena literarnokritična ocena.

Nekoliko bolje se je godilo Jurčičevi povesti *Sosedov sin*. Res je sicer, da ni izšla »nobena temeljitejša slovenska ocena«,¹² toda Laibacher Tagblatt in Slovenski narod sta objavila vsak svoje kritično poročilo o almanahu Mladika. V prvem listu je nepodpisani pisec (verjetno Karel Dežman)¹³ z nekaj več kritičnega posluha skušal izluščiti nekatere vidnejše odlike Jurčičeve povesti, ki jo je obravnaval skupaj s Stritarjevo *Svetinovo Metko*. »Za srečno« je označil izbiro snovi in prav tako njeno obdelavo ter nadaljeval: »Razvoj se včasih dvigne do momentov, polnih življenja in dramatičnega učinka, jezik je plemenit in preprost ter se giblje v ljudskem narečju, katerega lepoto in blagoglasje znata uveljaviti oba pisatelja.« Pri Jurčiču, ki ga je označil, da je »vseskozi realist«, je videl »splošno dobrodejno širino v obdelavi«, medtem ko se je po njegovem Stritar nagibal k »bolj fragmentarni obdelavi snovi«.¹⁴ Precej pri splošnem predstavljanju *Sosedovega sina* je ostal Janko Pajk, ki je poročal v Slovenskem narodu.¹⁵ Moramo priznati, da je svojo prvo oceno Jurčičevega dela napisal mnogo bolj naklonjeno, kot je to delal pozneje, ko je kazal svojevrstno hladno zadržanost in celo zlovoljnost. Pajkova poglobljena trditve je bila, da ima Jurčič »neprecenljivo sposobnost, objektivno opazovati domače slovensko življenje« in da je kmečko življenje prikazal »čisto resnično, pa nikjer surovo ali nesnažno! Pri vseh teh lepotah kratkih opisov takó gladko in prirodno teče celo dejanje povesti. Zares! boljšega popisovanja domačega slovenskega življenja še Slovenci nismo do zdaj našli.«

O *Sosedovem sinu* se je tako le lahko bralo. Čeprav sta bili oceni dokaj skopi (v obeh primerih sta ocenjevalca imela pred očmi celotno vsebino Mladike), sta bili kolikor toliko kritično informativni in spodbudni tako za avtorja kot tudi za bralce. Kakšna pa naj bi bila Zarnikova ocena Mladike in s tem *Sosedovega sina*, lahko le ugibamo po nekaterih izjavah, ki so se ohranile v pismih. Zarnik je uredniku Slovenskega naroda Tomšiču ponujal oceno, še preden jo je napisal Pajk. Če sodimo po pismih, je bil Zarnik zelo kritičen in ne preveč navdušen nad slovensko leposlovno bero v Mladiki, izjema mu je bil le *Sosedov sin*. Menil je, da je »Jurčičeva povest 'Sosedov sin' preizvrstna . . . sicer so pa nekatere stvari boljše, nekatere slabše, vse je pa srednje.«¹⁶ Ocena ni izšla (po vsem sodimo, da je tudi ni napisal), čeprav bi morda lahko razgibala tedanje duhove in spodbudila tudi kakšno bolj poglobljeno razlago Jurčičeve pripovedi.

O Jurčičevem feljtonističnem romanu *Ivan Erazem Tattenbach*, ki ga je pisatelj ponatisnil v zbirki Listki (1873), ni nihče kritično poročal, medtem ko so nekaj javnih kritičnih zapisov doživeli: romana *Doktor Zober* in *Cvet in sad* ter tragedija *Tugomer*.

O *Doktorju Zobru* je kmalu po izidu poročala goriška Soča, in sicer v okviru sestavka o »Slovenski knjižnici«. Slovenski narod ni objavil nobene ocene (morda tega pisatelj tudi ni hotel, ker je bil glavni urednik lista), pač pa je delno ponatisnil^{16a} sestavek iz Soče. Pri tem je zanimivo, da sta v Slovenskem narodu izpuščena prav tista dva odstavka, ki go-

¹¹ Radomljan (= Fran Levec): »Cvetje« Janežičevo, Novice 1868, 19.

¹² Tako M. Rupel v Jurčičevem Zbranem delu IV., 1951, 322.

¹³ Prim. Jurčičevo ZD IV., 322.

¹⁴ Slovensche Literatur. (Mladika, slovenischer Almanach.) – Laibacher Tagblatt 30. 12. 1868. Prim. Jurčičevo ZD IV., 323.

¹⁵ Janko Pajk: Mladika. Izdala in založila J. Stritar in J. Jurčič. I. leto 1868, Slovenski narod 28. 2. 1869.

¹⁶ Prim. Jurčičevo ZD IV., 322.

^{16a} Domače stvari. (»Slovenska knjižnica«). – Slovenski narod 2. 3. 1876.

vorita o *Doktorju Zobru*. Pisec namreč pravi, da je bil veselo presenečen, ker je opazil, da Jurčičeva pisateljska moč ni pojenjala in da je roman »krepek sin tistega očeta, ki nam je rodil *'Domna'*, *'Desetega brata'*, *'Sosedovega sina'*«. Nato pa je nadaljeval: »*Doktor Zober* ima vse lastnosti, katere zahtevamo od dobrega romana. Pisan v krepkem, korenitem in jedrnatem jeziku nam v markantnih potezah risa svoje izvirne značaje, katere nam predstavlja v čisto originalnih situacijah. Predmet, katerega roman obdeluje, je čisto nov in povest je tako razpletena, da čitatelj hiti od poglavja do poglavja težko čakaje, kako se bode konec zasakal... Posebno izvrstno narisane doktor Zober sam. Iz kratka: *'Doktor Zober'* je lepa knjiga, ki se bode gotovo prikupila slovenskemu občinstvu, ki bode mnogo let romala od rok do rok.«¹⁷ Ocenjevalčevo mnenje je bilo Jurčičevemu delu naklonjeno, s tem da se je pisec le nekoliko omejil z besedami: »*Ko bi imele te vrstice kak drug namen nego opozoriti slovensko občinstvo na novo literarno početje, hotel bi nekatere posameznosti novega romana posebno poudarjati. Povedal bi, kaj mi posebno ugaja, kaj ne! A moj namen nij pisati kritike o novem romanu...*«¹⁸

Precej drugače je presojal *Doktorja Zobra* kritik »x« v Slovincu.¹⁹ Pisec se je lotil dokaj podrobnega razčlenjevanja pripovedi in dokazoval, da delo za slovenskega bralca nima dovolj pozitivne moralne podlage. Posebej je poudaril izhodišče: »učea se mladina«. Ponovno se je uveljavilo gledišče, ki je bilo v razpravljanju o slovenski književnosti vidno že v prejšnjih časih in ki je odklanjalo leposlovne stvaritve v imenu mladega rodu. Temu bi bilo (po mnenju pisca) treba dajati v roke leposlovno berilo, ki bi mu moralo »vedriti um, blažiti srcé ter vcepljati vanj iskreno ljubav do domovine, do maternega jezika in sploh do vsega, kar je istinito blago, in hasnovito, lepo in krasno.« Tak pa Jurčičev roman ni. Junak je »bizaren, temán značaj«, je »črn pesimist; zlovoljen in čemerikav«, poleg tega »kolne in rantači, pretí in grozi«, obnaša se »divje in robato«. itd. Ocenjevalec je vzklíknil: »Kje je v takem značaju najti sledi krščanskih nazorov in verskih nagibov... Kakovi čuti morajo preplaviti mlado nepokvarjeno srcé, ko vidi risati tako temán in odljuden značaj? Kakov vtisek mora to na-nj narediti? Menimo, da prijetnega in dobrega ne.« Romanu je sicer pripisal tudi nekaj dobrih lastnosti, obenem pa mu očital, da je »dejanje preveč realistično in gmotno, tedaj premalo idealno in vzorno narisano«. Skratka, delo po kritikovih merilih ni spodbudno in slovenskemu bralcu ne more ponuditi »pravega jedra, nauka ali vodila za življenje, kojega imamo iz vsake povesti posneti«. Ocena v Slovincu je bila ubrana na misli in stališča, ki jih je katoliško usmerjena kritika vse pogosteje izražala o slovenskem leposlovju in ki so dosegla svoj popoln izraz v Mahničevih spisih. Učinka, ki ga je lahko imelo obravnava kritično pisanje na tedanjega bralca, ni mogoče podcenjevati, hkrati pa se ni našel nihče, ki bi ocenil ugovarjal in predstavil Jurčičevo pripoved z drugačnega zornega kota ter skušal pravičnejše in z večjim razumevanjem pokazati na značilnosti in vrline Jurčičevega romana. »Slovenski narod« je molčal in prav tako Stritarjev Zvon. Vtisa zagotovo niso mogle popraviti v prihodnjem letu v Stritarjevih *Literarnih pogovorih* zapisane besede, češ da je *Doktor Zober* zanimiv in »globoko mišljen roman«, ki bi bil »lahko njegov *'chef d'oeuvre'*«, če ne bi pogrešali »zadnje pile«. ²⁰ Prav tako ni moglo nadomestiti tehtnejšega literarnokritičnega razpravljanja npr. sicer prijazno priporočanje romana v *Besedniku*. ²¹ Lahko bi rekli, da je bila javnost prepuščena vtisu, ki ga je naredila »Slovenčeva« kritika.

Po *Doktorju Zobru* je kot 3. zv. v Slovenski knjižnici izšel *Tugomer* in nato kot 6. roman *Med dvema stoloma*. O drugem delu ni bilo objavljene nobene ocene, (Jurčič-Levstikov)

¹⁷ J. Z.: »Slovenska knjižnica«, Soča 20. 1. 1876. Ob inicialkah je zapisano tudi »Na Krasu 16. jan 1876«. A. Slodnjak o tem meni: »Kljub tem inicialkam, takšni krajevni označitvi in nekaterim goriškim jezikovnim posebnostim domnevamo, da je poročilo napisal Fran Levec.« *Zgodovina slovenskega slovstva* III., 1961 (Slovenska matica), 337.

¹⁸ Soča 21. 1. 1976.

¹⁹ x.: *Doktor Zober*, Slovenec 26. 2. 1876. A. Slodnjak pravi: »Jezikovne in duhovne značilnosti *'Slovenčevega'* poročila zbujačo domnevo, da ga je napisal Josip Marn.« *Zgodovina slovenskega slovstva* III., 337.

²⁰ Stritarjevo Zbrano delo VI., 1955, 184.

²¹ (Slovensko slovstvo), *Besednik* 1876, 100.

Tugomer pa je imel nekoliko več odmeva. Stritar je v svojem Zvonu objavil samo kratko sporočilo o izidu, ki je izzvenelo kot majhen panegirik. Napisal je, da je »*Tugomer* drama, povsem dodelana in dovršena: misel, dejanje, besede, vse izborna, isteklosem! Nič kritike, nič pretresovanja in pojasnjevanja, vse je jasno, vse razvidno!« Na koncu pa je vzkliknil: »*Slava Jurčiču!*«²² Očitno si je Stritar izbral udobnejši način in se tako verjetno želel izogniti temeljitejšemu obravnavanju tragedije. To sporočilce je izšlo 15. aprila (1876), 1. maja pa je na tako pisanje že reagiral Janko Pajk v Zori, ki je poleg ocene *Tugomera* objavil tudi tole ironično in podtakljivo pripombo v Listnici uredništva: »g. S. R. iz Gor. Vi ste tedaj v istini tega mnenja, da je '*Zvonova*' kritika Jurčičevega '*Tugomera*' (v št. 8.) resna pohvala, a ne od konca do kraja porôgljiva obsodba? O sancta simplicitas!«²³ Pajk je v svoji oceni²⁴ *Tugomera* osebe v tragediji primerjal z osebami v Iliadi (*Tugomer-Ahil*, *Bojan-Patroklos*, *Spitignev-Terzit* itd.), opazil »*reminiscence na Valenštajnov tabor*«, prek zgodbene niti izluščil *Tugomerov* značaj in naštel tele slabosti: ». . . igri manjka pravega zapletenega dejanja; vse je bolj slučajno, malo tega hoténega, samovoljno storjenega . . . Izmišljena nij slabo ta tragedija, samó da nij nit, ki ima vse kot celoto prezreti, dovolj vidno izražena. Jezik je silno korenjašk, na mestih bolj, nego je samemu '*Perúnu*' morebiti ljubo, ali dostikrat je tudi trd in na prav mnogih mestih nerazumljiv. Prave poetične veljavnosti je prizor *Tugomerove* smrti. Ženskim značajem je g. Jurčič malo dal opraviti.« Tragedijo je spraval v zvezo s Trstenjakovimi in Krekovimi mitološkimi raziskavami in svojo oceno sklenil s trditvijo: »*Sploh pa je g. Jurčič s tem nemalim poskusom dokazal, da ima dovolj pesniških močij v sebi, tudi kakovo dovršeno tragedijo proizvesti, kakov njegov 'Tugomer' nij.*« Tako je Stritarjevemu na hitro spisanemu slavospjevu odgovoril z odklonilno oceno, ki je skušala dokazovati, da delo nima posebne vrednosti. (Bili pa bi krivični, če ne bi priznali, da je imel v nekaterih trditvah prav, npr. glede *Tugomerove* pasivnosti itd.)²⁵ Stritar svojega mnenja ni branil z dokazi,^{25a} medtem ko je dosti pozneje (1878) Fran Levec v brošurici *Pravda o slovenskem šestomeru* Pajku, ki je na vsa usta hvalil Sotljanovo igrico *Mož beseda, Tugomera* pa dal v nič, ostro ugovarjal in se posmehoval njegovemu kritičnemu presojanju.²⁶ Pajk mu ni ostal dolžan in je v odgovoru na *Pravdo* ponovil svojo oceno oziroma jo še bolj izostril ter pribil, da »*'Tugomer'* nikakor nij dovršeno delo; k temu mu baš manjka glavnega.«²⁷

Fran Levec²⁸ se je kmalu po izidu *Tugomera* o delu precej obširno razpisal v nekaj junjskih in julijskih številkah goriške Soče. Tragedijo je obravnaval kot izključno Jurčičevo delo in poudarjal dognano tehniko in krepak pesniški jezik, označil je njeno zgodbeno zasnovu in »ocenil tudi psihološko in idejno podobo posameznih oseb«. Zlasti obširno je ocenil osebe in posebno bi bilo zanimivo zvedeti, kaj je zapisal o *Tugomeru*, vendar žal ni popolnega letnika Soče 1876.²⁹ Treba je poudariti, da se je strinjal z idejno-političnimi gledanji v tragediji, ki jih tovrstno zgodovinsko delo pač mora izražati (po poetiki Rudolfa Gottschalla).

Zadnja Jurčičeva stvaritev v knjižni obliki je bil roman *Cvet in sad*. Ob prvi (nedokončani) izdaji (povsem razumljivo) ni bilo kritičnih ocen, o drugi (z letnico 1877, knjiga je izšla

²² *Tugomer*, Zvon 1876, 128.

²³ Zora 1876, 144. Stritar je v sestavku *Mir in sprava* (Zvon 1876, 156–160) izrazil svojo ogorčenost nad Pajkovo »samovoljnostjo«.

²⁴ J. P. (= Janko Pajk): rubr. Književnost in umetnost, Zora 1876, 143–144.

²⁵ Prim. A. Slodnjak: Zgodovina slovenskega slovstva III., 33.

^{25a} Stritar je v omenjenem sestavku *Mir in sprava* med drugim zapisal: »Gospod Jurčič nam je podaril '*Tugomera*'; razveselil sem se ga kakor otrok pirha; in v tem veselju sem pisal v '*Zvonu*' nekoliko navdušenih vrstic. Kaj se mi zgodi? (Citira Pajkove besede v listnici, op. pis.) – Ne tajim prav zgrabilo me je, ko sem prebral te besede! Smel bi po vsej pravici ostro zavrniti tako – samovoljnost! A ker priporočam in ponujam svojemu nasprotniku '*mir in spravo*', zadušiti hočem pravično nevoljo. Dovolj! Zadnja moja beseda je: '*Mir in sprava*'!«

²⁶ Fr. Levec: *Pravda o slovenskem šestomeru*. Odgovor mariborskemu šestomerniku Janku Pajku, Ljubljana 1878, 39–40.

²⁷ Janko Pajk: *Pravda o šestomeru*. Spisal Fr. Levec v Ljubljani 1878, Zora 1878, 47.

²⁸ Prim. A. Slodnjak, n. d., 39.

²⁹ A. Slodnjak, n. d., 338.

v začetku l. 1878) pa je spregovoril le Janko Pajk v Zori. Medtem ko so drugi listi molčali, je Stritar v svojem Zvonu že spet objavil samo nekajvrstično napoved in na koncu dejal: »Priporočati g. Jurčičevih spisov ni potreba – naznanilo zadostuje!«³⁰ Stritar se je ves čas omejeval le na krajša naznanila o Jurčičevih delih in o njih ni napisal prav nobene literarnokritične razčlenitve. Kakšni so bili za to razlogi, lahko le ugibamo. Mogoče pa je domnevati, da je spričo tega občutil nelagodnost. Morda je prav zato tudi v začetku leta 1877 Jurčiču namenil kar štiri *Literarne pogovore*³¹ in v njih poudaril Jurčičevo zaslugo, da smo Slovenci dobili roman. Poleg tega ga je predstavil kot ljubljenca slovenskih bralcev, češ da »izmed vseh slovenskih pisateljev, kolikor jih živi, nima nobeden toliko častiteljev kakor Jurčič, pri gospodi in med kmeti.« Stritar je v svojem razpravljanju prodorno opozoril na nekatere bistvene poteze Jurčičevega pripovedništva in s prepričljivostjo svojega pisanja prav gotovo vplival na bralno občinstvo. Obenem pa je tudi res, da si je izbral nekoliko lažjo pot. Jurčičevim pripovedim bi nedvomno bolje utiral pota, če bi s svojo razglednostjo in poznavanjem leposlovnih zakonitosti bralce sproti seznanjal z njihovimi značilnostmi, vrednotami in tudi s pomanjkljivostmi. Tako pa so slovensko javnost o Jurčičevih delih obveščali (ocenjevali) drugi, med katerimi nekateri niso mogli skriti svoje pristranosti. Med te je sodil tudi Janko Pajk, ki mu površnost in samovoljnost³² nista bili tuji lastnosti.

Ob ocenjevanju³³ romana *Cvet in sad* se je Pajk postavil v pozo vzvišenega in zadržanega kritika, ga obravnaval s rahlim posmehom in mu sicer priznal tudi dobre strani (npr. »zanimivost dejanja«, »mojstrsko pero« pri popisovanju mnogih prizorov, »ki v strogem smislu s povestjo – kolikor se o enojni povesti sme govoriti – niso v nikakej zvezi«, itd.), hkrati pa avtoritativno našteval, da »manjka enojnosti osebe, ktera bi bila nositeljica vsega dejanja«, da se dejanje »sploh jako nemirno in neredno razvija«, da je nekaj »neprirodnih prizorov«, da tudi ta roman »kakor vsi otroci Jurčičeve muze, pogrešajo skrbne in marljive roke, ktera bi jih bila do čistega olikala in ogladila«, itd. Kako pristranski je bil Pajk pri ocenjevanju, lepo dokazuje kritično poročilo o Kodrovi povesti *Marjetica*,³⁴ ki jo je v Zori razglasil za »vzgleđ in izvir« prikazovanja slovenskega kmečkega življenja in za »pravo narodno knjigo«. »Takó na tanko, tako nežno in vendar tudi tako realno še do sedaj nobeden slov. pisatelj, niti Jurčiča in Stritarja ne izjemši, nij popisal domačega življenja.«

Iz povedanega sledi, da je Jurčičevo slovstveno delo v slovenski literarnokritični(?) oz. sploh publicistični javnosti zbudilo nekaj odmevov, ki kažejo na različnost sprejemanja in posebej na vzgojno-moralistične in ideološke vidike obravnavanja literature. Prvič, ni mogoče prezreti, da o Jurčičevem pisanju niso objavljali ocen listi, od katerih bi bilo to najbolj pričakovati: Slovenski glasnik, Zvon, Slovenski narod (če izvzamemo Pajkovo oceno Mladike oz. *Sosedovega sina*). Drugič, veliko tehtnejše misli so objavili npr. o sestavkih v Slovenski vili in o *Sosedovem sinu* nemško pisani časniki kot slovenski. Tretjič, katoliško usmerjena »kritičnost« je veliko prej našla pot v javnosti kot svobodomiselnó naravnana literarnokritična gledanja (izjema je Levec). Četrtič, največkrat je Jurčičeva dela ocenjeval Janko Pajk, ki je ob *Tugomeru* in *Cvetu in sadu* jasno izpričal nenaklonjenost in se s tem postavil v isto vrsto s »Slovincem«. Petič, Levstik in Stritar v javnosti (ob izhajanju del) nista nastopala s literarnokritičnimi ocenami o Jurčiču; Stritarjevo »reševanje« z navdušujočimi naznanili zagotovo ni moglo odtehtati resnega in poglobljenega razpravljanja in presojanja, kakršnega sta bila možna.

Pretežen del kritičnih sestavkov o Jurčičevih delih ni mogel spodbujati tedanjih slovenskih bralcev, da bi bolje razumevali in sprejemali Jurčiča (in slovensko književnost tis-

³⁰ Stritarjevo Zbrano delo VII., 1956, 347.

³¹ S. (= Josip Stritar): Literarni pogovori. J. Jurčič, Zvon 1977, 30–31, 46–47, 62–63, 78–79.

³² Prim. A. Slodnjak, n. d., 39.

³³ J. Pajk: *Cvet in sad*, Zora 1878, 63.

³⁴ Rubr. Književnost in umetnost, Zora 1877, 276.

tega časa) in ga pogosteje ali sploh prebiral; torej jim – po našem prepričanju – ni mogel biti zadovoljiva opora. In drugič, po vsem bi sodili, da se je velik del omenjenih zapisov razhajal s splošnejšo pozitivno recepcijo Jurčičevih pripovedi med beročimi Slovenci.

Janko Moder
Ljubljana

NEKAJ MISLI O JURČIČEVI POTI V SVET

Ker je stara bajka o argonavtih tudi pri nas vsaj znana, če že ne prvinsko domača, mi je mogoče pisateljevo pot po svetu primerjati z Jazonovo vožnjo za zlatim runom in z njegovim znanstvom s čarovnico Medejo. Zlato runo v tej prisposodbi je pač uspeh po svetu, ki si ga pisatelj pridobi deloma s svojim genijem, deloma pa tudi s sodelovanjem čarovnice Medeje, sodobnih medijev, ki pisatelju omogočijo osvojiti večnost in vesoljstvo, da tako že pred Gagarinom razišče vesolje in že pred Einsteinovo teorijo najde relativnostno prakso.

Tudi slovenski pesniki in pisatelji so po svoji usodi pobratimi in posestrime svojih bratov in sester v peresu drugod po svetu, ki že v prvem krogu – se pravi za življenje – premagajo zvočni zid jezika in jih je slišati tudi drugod, ali pa sodijo med vidce in vedce, ki prehitijo svoj čas, da jih sodobniki še ne razumejo, temveč šele njihovi zanjimci, in tako šele v drugem krogu osvojijo svet obenem s preroki, ki že po pravilu doma niso priznani.

Ampak kakor hitro preidemo na slovenski pisateljski imenik, se gostobesedni pesniški zanos umiri, zlato runo komercialnih uspehov in slave in časti za domovino pa spremeni v križev pot ali pa kvečjemu v romanje desetega brata. Vemo, koliko naporov je potrebnih, ne le primarnih, za avtorje same, temveč tudi sekundarnih, za njihove prevajalce, in terciarnih, za plasiranje na primer Prešerna in Cankarja, Župančiča in Kosmača po svetu, in sicer tako, da tudi tam postanejo večni sodobniki in domačini, kakor so domači pri nas Shakespeare in Cervantes, Molière in Tolstoj, Goethe in Dante.

Ker bom spregovoril nekaj besed o Jurčičevi poti v svet, sem želel s temi stavki opozoriti na subjektivne in objektivne težave, s katerimi se pisatelji srečujejo na svoji poti, vendar ne bi rad svojega prispevka spremenil v podatkovno sicer dragoceno, možgansko pa obremenjujočo statistiko in bibliografijo.

Literarni zgodovinarji, bibliografi in siceršnji raziskovalci so namreč tudi glede Jurčiča ugotovili že marsikaj, kako in kdaj je napravil prve korake v svet. Iz njihovih podatkov je razvidno, da je bilo Jurčičevo življenje prekratko, da bi bil že sam priča tem korakom, tako da je celo k najbližjim sosedom, na hrvaško, nemško in češko jezikovno področje, prišel šele prvi dve desetletji po svoji smrti. Ne bom tega ponavljal, ponovil pa bi rad stavek, ki je prešel že med temeljne podatke o Jurčiču, da je namreč njegov JURIJ KOZJAK ena od slovenskih knjig, ki je doživela največ prevodov.

Ta rekord gotovo drži, vendar z zanimivo zamudo, saj so se prevodi zgostili precej pozno, šele okrog stoletnice nastanka, tako da se moramo vprašati, ali je šele tedaj spregovorila aktualnost povesti ali pa gre za kakšno drugačno motiviranost. Tudi če gre v *Kozjaku* za domoljubno in svobodoljubno tematiko, ki sta v bistvu večni in povsodnji, nas vendar ob podrobnejšem pregledu prevodov preseneti, da jih ni za področja, kjer bi jih tako rekoč